

nya. Az anthológia irányelve szempontjából azonban helyes lett volna, ha a palesztinai vonatkozásokon kívül a zsidók európai népkisebbségi jogbiztosítékára is kitér. Ugyancsak nem szerencsés hogy Márton a zsidók nemzet voltát az Ivanoff-féle meghatározással kísérli meg kimutatni. Nem szerencsés, mert az Ivanoff-féle kritériumok éppen Márton bevezetési alapján dőlnek meg sorra. A precizitás kedvéért helyes lett volna mellőzni az olyan állítást, hogy a kivándorlási szándék bizonyítaná a zsidóság területi koncentrációra irányuló hajlamát; az pedig legalábbis különös, hogy a közös nyelv jelenlétét ő is a héber nyelv feltámasztására irányuló „egységes“ törekvéssel véli helyettesíthetőnek.

Az anthológia megjelenése — minden fogyatékosága ellenére — jelentős kultüreseménye a transzilvániai zsidó társadalomnak. Az anthológia a zsidó népiség felé forduló érdeklődés örvendetes dokumentuma. Ez az érdeklődés a könyv zárószavai szerint pozitívumot ígér. „Az elvi platform, amelyben (cionisták és nemicionisták) találkozni fognak, a zsidó tömegek helyi érdekeiért folytatandó harc lesz. A harc fogalmát azonban nemcsak úgy kell érteni hogy állandóan külső ellenség ellen fognak hadakozni. Vannak nekünk problémáink, amelyeket a magunk belső keretében kell megoldanunk.“ Az anthológia írói vállalják, hogy összeállásuk összekovacsolódáshoz vezet. A csoport izmosodása sokat jelent az itteni zsidó művelődésben s minden bizonnyal további fiatal zsidó tehetségek felzárkózását eredményezi. Remélhetőleg nem jut köztük tulsulyba a felülrőllefelé való irányítás tendenciája s a jelszó, hogy „ki a nép közé! Megismerni és segíteni!“ tényleg valóvá válik.

(Varga László)

MÉG EGYSZER RÉVÉSZ BELA UJ ADY-KÖNYVE. Ezzel a könyvvel érdemén felül foglalkozott a kritika. Egyben magamat is elmarasztalom ezzel a megállapítással. De az észrevétel szubjektív jogosultságát ezuttal nem az irodalomkritikai szempont adja, hanem a könyv tárgyához fűződő lélektani értékelés, pontosabban, a Léda-Ady „viszony“ lelki szféráinak felmérése, s annak lélektani felelemzése.

Hogy helyes volt-e a könyvet megjelentetni, Ady-Léda legszemélyesebb vonatkozását levelezésükön keresztül dokumentálni; e felől lehet vitatkozni. Ismeretes, hogy a nagy emberek szerelmi élete minden időkhben irodalmi formában is pertraktálódott, s ha az „olymposi“ Goethe nővonatkozásairól könyvtárra valót irtak, úgy az éppen nem olymposi Adyról is megírodhatott ez a könyv. Kérdés persze, hogy maga az érdekelt író belső intencióinak mennyiben felel meg leveleinek szellőztetése, s hogy az, ami a költő Ady legtitkosabb lázainak hevületében fogant, tartozik-e a külvilágra? Egy éppenséggel nem álszemérmes költő, H. Heine írja emlékirataiban a következő sorokat: „megengedhetetlen és erkölcstelen cselekedet, akárcsak egy sort is az írótól közölni, melyet ő maga nem a nagy közönségnek szánt. Ez különösen magánszemélyekhez intézett levelekre érvényes. Aki ezeket kinyomatja, vagy kiadja, megvetést érdemel.“ Ez a szókimondó és a legkevésbé is prüd Heine véleménye. Mondom, erről lehet vitatkozni. Hogy Ady a Lédához írott leveleket a nyilvánosságnak szánta-e, ezt nincs módomban megítélni. Egyéni izlés és tapintat kérdése, hogy az író halála után nyilvánosságra kerüljenek-e, vagy sem? Vitathatatlan, hogy az írói alkotás átértéséhez közelebb visz az író egyéni életének ismerete. Konkréte: a Léda-Ady reláció ismerete egyik lényeges eleme Ady költészetének. Léda a nagy stimuláns, kettős értelemben, mint élményanyag, mely a költői teremtésbe vetitődik át, s mint inspiráló erő, mely a költőt nagy teljesítményekre, becsvágyó célkitüzésekre sarkalja. Banálisan Ady géniusának nevezhetnök Lédát,

de ez a megjelölés egyértelmű, pozitív jelentésű, holott a szeretett nő nemtű-volta kettős előjelű, jót, sugallót, máskor viszont rosszat, lehúzózt jelent. Léda, mint inspiratív élményforrás ebben a kettős értelemben nem választható el Ady költészetétől, s eképpen szervesen hozzátartozik a költő életéhez, mi több, annak objektívalódott értelméhez, a költő művéhez.

Ebből a szemszögből vizsgálva, a könyv olvasásánál azt vártam, hogy közelebb hoz Ady alkotásának forrásaihoz, hogy élményszerűbben láttatja meg azokat a lelki történéseket, amelyekből a költő versei kicsordultak. Gondoltam, hogy a könyv elvezet a titkos lelki történések ereztéhez, felfedi a földalatti források buzgását s a műalkotás genezisébe világít be. Ebből vajmi kevésre eszméltem. A költő Ady levelei a szerelmes ember levelei, felvetítve, felizzva a teremtő művész kifejezőgazdagabb skálájára, de igaz lényegükben — ami nem is lehet másként — egy szerelmes férfi ujjongásai és jajai; a legvégsőbben, a legvégtetesebben szubjektív gyökerű hangok, amelyek a költői alkotáshoz úgy viszonylanak, mint az artikulátlan kiáltás a teremtő kifejezéshez. Ugy érzem a költő Adyról nem gyarapodtunk e könyvvel, s amit az emberről megtudtunk, arra elmondhatnók: menschliches, allzu menschliches....

A pszichológus számára a könyv még egy konkrét csalódást is hozott. Azt vártuk volna, hogy végre sikerülni fog pontosan felfedezni és utánaélni az Ady-Léda vonatkozás egész tartalmát, hogy ne mondjam, stendhali értelemben érzékelhető lesz benne a szerelem démoniája, vagy szomorúasan, a szerelem mártírológiája. A könyv ezt sem adja. Talán nem is volt becsvágya ilyen mélyre nyulni. Ha a könyvnek banálisán az volna egyetlen bevallott célja, hogy Ady és Léda szerelmi történetét ismertesse — pedig továbbnyúló célja van — úgy ezt nem érte el. A könyv elolvasása után sem látunk tisztán. Az az érzésünk, vagy mindent elmondani, vagy semmit. Emberileg megérthető gátlások és tekintetek hallgatásba burkolnak olyan mozzanatokot, melyek ismerete nélkül az Ady-Léda viszony, mint lélektani jelenség, a maga pályafutásában, kifejlésében és összeomlásában érthetetlen marad. A lélekábrázolás és lelki kifejlés vonala helyenként megtörik, s a sok finomsággal és gyöngédséggel megrajzolt lelki kép torzó marad. A könyv a szerelem fejlődéstörténete lehetett volna az Ady-Léda vonatkozás individuális lehatároltságában is, így csak kísérlet, vázlat, befejezetlenség. Vagy Révész Béla még nem zárta le Ady-Léda ciklusát?

Neufeld Béla

RADNÓTI MIKLÓS UJ VERSESKÖNYVE (*Járkálj csak halálraitélt.* Nyugat kiadás 1936) előbbi rokonszenves kötetei után a komoly érdeklődésre tarthat számot. Kevés fiatal költőn mérhető ennyire pontosan az idő áramlatainak hatása, mint Radnótin. Míg formamivelésben fokról-fokra emelkedik költői élményei mindinkább középosztály realitásokba hullnak. A haladás offenzív szakaszabéli költő „civil-kurázsija“ a védekező szakaszban egyre észrevehetőbben visszaszorul s így lesz a meditatív pacifizmus és a világcsömör költője (*...undorít e forduló világ és az ordas emberek.* — Vagy: *Mert vad a nappal, útjain fázik a lélek...* stb.) Ha „lankadó sorsról“ beszél legbensőbb ügyéről szól, aminek értelmét mélyebben kell keresnünk, mint a költő háborús halálérzetében. A „lankadás“ valóban az író kimerült harcok kedvének mérték-skálája és egyben igen időszerű jellegzetessége a budapesti haladó költő-nemzedéknek, mely a kifejezés szabadságának hiányában a szubjektív felé és az esztitikaiba vezető le élményanyagát. Radnótinál ma már csak egy-egy vers (*Törvény*), egy-egy passzus akad, amelyből belemagyarázás nélkül villan elő az egy-